

SPECIMINIS ACADEMICI,
DE
SENSU MORALI,

PARS POSTERIOR,
CUJUS
PARTIC. PRIOREM,
CONS. AMPLISS. FACULT. PHILOS. IN REG.
ACAD. ABOENSI,
PRÆSIDE

Mag. FRANC. M. FRANZÉN,
Phil. Pract. & Hist. Prof. Reg. & Ord.

PRO EXERCITIO
PUBLICO SUBJICIT EXAMINI
CAROLUS PLANTIN CAVANDER,
Borealis.

IN AUDITORIO MAJ D. XXI JUN. MDCCCIV.
Horis p. m. consuetis.

ABOÆ, typis FRENCKELLIANIS.

STRENGTHENED MODERNITY

NEW YORK

THE UNIVERSITY

OF THE CITY

OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

THE UNIVERSITY OF THE CITY OF NEW YORK

IN

SACRAM REGIAM MAJESTATEM

SPECTATÆ FIDEI VIRO,

SACRO SANCTÆ THEOLOGIÆ DOCTORI,

DIOECESEOS ABOËNSIS ARCHI-PRÆPOSITO,

PRIMARIO AD REG. ACADEMIAM ABOËNSEM

THEOLOGIÆ PROFESSORI,

REGII ORDINIS DE STELLA POLARI MEMBRO,

MAXIME REVERENDO ET CELEBERRIMO

DOMINO

CHRISTIANO CAVANDER,

*AVE MATERNE, SUMMA MIHI COLENDE
ANIMI VENERATIONE!*

*Cui a pueritia inde curam & educationem, cui & mo-
rum & studiorum meorum moderationem, cui innumera
& perpetua beneficia, cui novum denique nomen, pater-*

na

næ tuæ in me bonitatis testimonium, debeo, Tibi primicias oblaturus industriæ meæ Academica: respicias, rogo, non munusculi levitatem, sed pietatem datoris: qui non moris, jam obsolescentis, sed animi sui grate commoti sequens dictamen, Venerando Tuo nomine has pagellas insigniri voluit. Læta vigeat senectus tua, meque dignum semper reperiatur, qui Tuo appeller nomine, Tuus dicar,

AVE, vel potius, PATER CARISSIME!

filius observantissimus

CAROLUS PLANTIN CAVANDER.

PROOEMIUM.

Specimen edituri Academicum, dissertationem de *Sensu Morali*, a Clariss. D:no Cand. *C. M. Moliis* inceptam, continuare instituimus. Cumque ille duplicem esse sensum moralem definierit, unum, qui moralitatem in actionibus (honestum objectivum), alterum, qui moralitatem in animo agentis (honestatem subjectivam) sentire facit; utrumque autem ab intellectu & rationis sive facultatis cognoscitivæ in pectus (*hjeritat*) vel facultatem sensitivam effectu esse derivandam contenderit: ad nos jam pertinet, id conspectu animi humani, ejusque virium & operationum, ostendere & confirmare. Cujus igitur rei juvenile facturi tentamen: eo mitiorem nobis speramus L. B. censuram, quo difficilius est intellectui, oculo quasi animi, se ipsum spectare, atque ita depingere, ut alienus etiam intellectus imaginem suam clare cognoscere possit. Quod a nobis nunc, eam quoque ob causam, imperfectius fiet; quod non nisi primas quasi lineas rei adumbrare nobis hoc tempore licebit.

§. VI.

Ut omnes naturæ vires, sic animi facultates non agunt, nisi externa excitatæ irritatione. Quomodo autem in animanti vel recens vel nondum nato, ex irritatione organica, quæ primos ejus motus haud dubie agit, mentalis oriatur irritatio, *Sui Conscientiam* (*Medvetande, Bewußtseyn*) efficiens: tamdiu intelligi nequit, quamdiu mens a se ipsa egredi & suum cum corpore nexum tertio quasi loco spectare non potest.

Sufficiet autem nobis, observasse: 1:o *Sensationem*, cujus primitiæ sensui, quem *Vitalem* appellant, cujusque organon sunt nervorum per totum corpus extensorum intimi recessus, sine dubio debentur, originarium esse actum, quo mens se ipsam, ut patientem & agentem, sibi conscire cœpit: 2:o primam sui conscientiam esse mere subjectivam, (animo scilicet nullo objectum percipiente, sed suam tantum sentiente passionem & actionem), atque ita obscuram, ut ne hanc quidem ab illa distinguat; ideoque 3:o omnes animi operationes *Cognitionem, Sensum* (*Känsla, Gefühl*) & *Appetitionem* initio in una sensatione, animans a mortuo distinguente, convolutas quasi latere.

In hoc igitur statu, animum nil agere nisi physico ad bonum, & a malo, quod proxime e corpore, mediante sensu vitali, affluit, impetu commotum; frustra ideoque sensus moralis in mera sensatione quæri originem: facile constat.

§. VII.

§. VII.

Quamprimum autem sensibus uti externis mens incipit: 1:o ad sensationem subjectivam accedit *sensatio objectiva* sive *Intuitio*, qua scilicet animus ad res extra se sibi occurrentes attenditur, in mundum externum quasi egrediens. 2:o Conscientia sui ita clara sensim evadit, ut & subjectum ab objecto & passionem ab actione distinguat 3:o Diversæ explicantur animi operationes: cognitio, sensus, appetitio. Infans v. c. splendidum videt objectum, ei arridet, idque manibus prehendere studet.

Quo facto, animi vis, etsi per se una eademque sit, nobis tamen diversam se exhibet: primum, formali respectu, vel *passivam* sive *receptivam*, quatenus mens se affici sibi conscit, vel *activam* sive *spontaneam*, quatenus ipsa reagit; deinde, materiali respectu, vel *cognoscitivam* (*kunskapsförmåga*), qua rem, ut objectum, extra subjectivam suam sensationem positum, mens sibi concipit; vel *sensitivam* (*känslöförmåga*) qua objecti in se effectum subjectivum, gratum vel ingratum discernit, illum conservare, hunc amittere studens: vel *appetitivam* (*begärförmåga*) (i), qua

C 2

spon-

(i) Neque latina appellatio *Appetitiva*, neque germanum nomen *Begehrungsvermögen* satis idonea esse nobis videntur ad exprimendam potentiam illam animi, quæ realem parit actionem. Multa enim optamus, quæ tamen ipsi efficere minime volumus: mortem e. c. hominis nobis infesti. Multa etiam desideramus, quæ tamen præ

sponte & actu extra se nititur, ut vel futurum objecti effectum præsentem reddat, vel ipsum objectum, quod sibi concepit, reale efficiat.

Activam vero sive spontaneam animi vim non modo ad appetitionem, sed etiam ad sensum (*känsla*) & cognitionem pertinere: facile patet. Quamvis enim & sensuum (*sinnen*) externorum objectivas impressiones, & effectus earum subjectivas, & inde nascentes cupidines & causas extra se agendi mens passive recipiat: mox tamen sponte reagit, & cum animad-

infirmitate quadam animi non exsequimur: ea e. c., quæ ad emendationem nostram moralem pertinent. Quatuor igitur forte constitui possint animi facultates: additis ad cognoscitivam & sensitivam appetitiva & effectiva (*handlingsförmåga*). Potius, tamen, & rectius, ut nobis videtur, solitam servavimus distinctionem; ita scilicet intelligendam, ut 1:o mera optata, quibus futurus objecti effectus, ut gratus vel ingratus, animo anticipatur, 2:o omnia desideria, quæ nullum efficiunt realem conatum, cum a nobis ipsis oppugnentur, 3:o omnes celeres & momentanei animi affectus ad sentiendi facultatem referantur; (quod eo majori fit jure, quo certius constat, & optata, & desideria, & animi motus e sensu grati & ingrati necessarie oriri); appetitivam autem ea constituat animi, sui conscii, activitas, qua realem extra se ipsum effectum, non nisi externa causa impediendum, producere nititur; ad quam igitur pertineant cum permanentes cupiditates (*passioner*), tum consilia agendi ex illis necessarie nata,

nimadvertit ac judicat, & cum voluptati vel dolori indulgens optat vel timet, & cum cupiens vel averfans extra se actionem suam extendere studet.

Valde diversam tamen esse spontaneitatem, quæ cum libertate minime debet confundi, non in diversis tantum facultatibus, sed in diversis etiam gradibus earum, mox observabimus.

§. VIII.

Tres enim esse gradus animi virium, vel formaliter vel materialiter consideratarum, existimamus. Formali respectu hi esse videntur. In primo sive *Sensuali*, e quo bruta animantia vix surgunt, subjectum sponte quidem agit, seque ab objecto præsentis in singulo casu distinguit: sed neque a subjectiva sua vel actione vel passione unquam se diversum cogitat, nec nisi momentaneam sui unitatem sibi conscit; ideoque non nisi præsentem & sensualem sequitur impulsus, vel instinctu, vel expectatione casuum similium determinatum. In altero sive *Intellectuali*, non ab objectis tantum, sed etiam a subjectivis suis mutationibus mens se ipsam distinguit, atque identitatem suam continuam intelligens, personam se habet, pro arbitrio ex consilio agentem. In tertio vero sive *ideali*, animus rationis exultioris compos sibi persuadet, se esse substantiam per se existentem, ideoque non modo unam & perpetuam, sed immortalem etiam, nec intellectualem

tantum eligendi arbitrio (*Willkühr*), sed absoluta præditam libertate, qua sensibilem transcendat mundum.

Materialis quoque respectus eosdem distinguit gradus. Scilicet cognitio, ideoque etiam sensus (*känsla*) & appetitio, quæ ab illa pendent, vel *sensualis* (*sinulig*) est, vel *intellectualis*, vel *idealis*: aut *observatione* aut *cogitatione* aut *meditatione* acquisita. *Observatio intuitione* & *notatione* constat. Illa sensationis (a corporeo derivandæ motu, ideoque successivæ) varia momenta primo apprehendens, deinde in unum comprehendens, id ut objectum extra conscientiam ponit; quo facto *notiones* (*föreställningar*) oriuntur: quæ, in initio *obscuræ*, non nisi umbras quasi rerum, extremis lineis definitarum, continent. Notatio autem, & discretionem & comparisonem involvens, unum objectum ab altero notis distinguit; atque sic claras & distinctas reddit notiones, quæ plenam & propriam continent rei cuiusque imaginem. *Observatio* igitur, non nisi sensualem gignit cognitionem: cui individua & concreta respondent objecta, immediata intuitionem percepta.

Ad *conceptus* autem proprie dictos (*begrepp*) formandos, qui non res, sed notas rerum generales & abstractas intellectui exhibent, *cogitatione* opus est: qua animus ad se ipsum, in seque jamdiu collectas notiones, quas memoria & phantasia suppeditant, notandas, h. e. discernendas & comparandas, reflectitur: quo facto, secundum categorias sive conditiones

nes intellectus a priori datas, quantitates, qualitates, causæ ceteræque rationes rerum definiuntur: tales scilicet, quales experientia, mediante intellectu, eas ostendit; unde abstractio, iudicium & ratiocinium omnem illam hauriunt cognitionem, cui, etsi symbolice & intellectuali, externam tamen orbis sensibilis confirmat veritatem.

Meditatione denique *ideæ* finguntur *rationales*, quibus absoluti aliquid continetur, quod extra fines experientiæ excurrit, quod vero necessarie cogitandum est, ut ratio sibi ipsa consentiat (k).

Ceterum, ne male intelligamur, obiter tantum hic moneamus: Facultatem cognoscitivam esse vel *exhibitivam* (*företeende*), quatenus intuendi, notionesque conceptus & ideas conservandi, associandi, reprodu- cendi, novasque producendi vim continet, vel *definitivam* (*bestämmande*), quatenus notandi, abstrahendi, iudicandi, concludendi potentiam involvit; atque illam partim activam, partim passivam, hanc vero totam
acti-

(k) A populari meditatione, in qua obscure tantum operationis suæ mens sibi conscia est, ratione scilicet ad se ipsam non reflexa, philosophica distinguenda est speculatio: quæ, crisi adhibita transcendentali, mentem omnium exuere materia cognitionis, nec nisi formas & leges ejus a priori existentes puras contemplari studet: ita veritatem idearum, quæ meditatione formantur, non minus quam notionum & conceptuum examinatura.

activam vel spontaneam esse. Unde facile elucet, sensum quoque & appetitionem, quæ a cognitione pendent, vel vagam esse, (apprehensione tantum, memoria & phantasia effectam), vel definitam, (iudicio scilicet & ratiocinio determinatam).

Postremo autem observandum est, voluntatem (1) proprie dictam, sive liberam animi intra & extra se agendi facultatem, neque ad universam spontaneitatem, quæ in sensuali quoque activitatis gradu, ubi nulla sane est libertas, locum habet, esse extendendam; neque ad solam appetitionem restringendam: nam etsi appetitus imprimis a libera voluntate dirigendi sunt, sensus tamen & cognitio etiam ab illa eatenus pendent, quatenus de cogitatis quoque & animi affectibus moralis valet imputatio.

§. IX.

His e Psychologia depromptis principiis, ea jam ad consilium præsentis opusculi applicare volumus: subjectivam scilicet moralitatem e relatione liberæ voluntatis ad facultates cognoscendi, sentiendi & appetendi; objectivam vero e relatione harum facultatum ad objecta extra animum posita derivaturi. Temporis vero angustia pressi, telam dissertationis disrumpere cogimur.

(1) Ut voluntatis, sic intellectus & rationis ceterarumque animi virium nomina populari usu vagam accepere significationem: unde multa in Psychologia exorta est confusio.